

Czytanie fundamentem edukacji. Definicja, aspekty, doskonalenie.

Opracowanie:

Małgorzata Roszak – nauczycielka
konsultantka ds. nauczania języka polskiego
(szkoła podstawowa)

Czytanie fundamentem edukacji. Definicja, aspekty, doskonalenie.

***Czytanie rozwija rozum młodzieży, odmładza charakter starca, uszlachetnia
w chwilach pomyślności, daje pomoc i pocieszenie w przeciwnościach.***

(Marek Tulliusz Ciceron)

Część 1. Czytanie w nowej podstawie programowej

Rozporządzenie MEN z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej (Dz.U. 2017 poz. 356) (cytowane fragmenty Rozporządzenia zapisano pochyłą czcionką).

Podstawa programowa mocno akcentuje potrzebę kształcenia umiejętności czytania w szkole podstawowej jako fundamentu edukacji, który zapewnia uczniowi szanse na prawidłowy rozwój i realizację własnych potrzeb.

Wśród **najważniejszych umiejętności** rozwijanych w szkole podstawowej wymienia się: ***sprawne komunikowanie się w języku polskim.***

Podkreślono, że: *W procesie kształcenia ogólnego szkoła podstawowa na każdym przedmiocie kształtuje kompetencje językowe uczniów oraz dba o wyposażenie uczniów w wiadomości i umiejętności umożliwiające komunikowanie się w języku polskim w sposób poprawny i zrozumiały.*

Dalej czytamy: *Zadaniem szkoły podstawowej jest wprowadzenie uczniów w świat literatury, ugruntowanie ich zainteresowań czytelniczych oraz wyposażenie w kompetencje czytelnicze potrzebne do krytycznego odbioru utworów literackich i innych tekstów kultury. Szkoła podejmuje działania mające na celu rozbudzenie u uczniów zamiłowania do czytania oraz działania sprzyjające zwiększeniu aktywności czytelniczej uczniów, kształtuje postawę dojrzałego i odpowiedzialnego czytelnika, przygotowanego do otwartego dialogu z dziełem*

literackim. W procesie kształcenia i wychowania wskazuje rolę biblioteki (szkolnej, publicznej, naukowej i in.) oraz zachęca do **podejmowania indywidualnych prób twórczych**.

W dokumencie zapisano również: **Wysokie kompetencje czytelnicze wpływają na sukces uczniów w szkole, a w późniejszym życiu pozwalają pokonywać uczniom ograniczenia i trudności związane z mniej sprzyjającym środowiskiem społecznym. Czytanie jako umiejętność rozumienia, wykorzystywania i refleksyjnego przetwarzania tekstów, w tym tekstów kultury, to jedna z najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w procesie kształcenia. Dzieci, które dużo czytają, mają bogaty zasób słownictwa, z łatwością nazywają swoje uczucia i wchodzą w relacje z rówieśnikami, rzadziej sprawiają kłopoty wychowawcze, mając lepiej rozwiniętą wyobraźnię umożliwiającą obiektywne spojrzenie na zachowania własne i innych, w konsekwencji lepiej radzą sobie z obowiązkami szkolnymi, a także funkcjonowaniem w społeczności szkolnej. Ważne jest, aby zainteresować ucznia czytaniem na poziomie szkoły podstawowej. Uczeń powinien mieć zapewniony kontakt z książką, np. przez udział w zajęciach, na których czytane są na głos przez nauczycieli fragmenty lektur, lub udział w zajęciach prowadzonych w bibliotece szkolnej. W ten sposób rozwijane są kompetencje czytelnicze, które ukształtują nawyk czytania książek również w dorosłym życiu.**

W uczeniu języka polskiego czytanie odgrywa bardzo ważną rolę i wszyscy poloniści zdają sobie z tego sprawę. W celach kształcenia i treściach nauczania pierwszy rozdział to właśnie **Kształcenie literackie i kulturowe**. Wymagania szczegółowe grupują umiejętności ucznia wokół dwóch zagadnień: *czytanie utworów literackich, odbiór tekstów kultury*. Wskazano także lektury obowiązkowe, które należy omówić bezwzględnie. Mamy również propozycje lektur uzupełniających (obowiązkowo 2 w każdym roku szkolnym). Skoro są to propozycje, możemy wybrać pozycje zaproponowane przez uczniów.

Część 2. Definicja i aspekty czytania

W pierwszej części, przywołując podstawę programową, definiowano czytanie jako *umiejętność rozumienia, wykorzystywania i refleksyjnego przetwarzania tekstów*. Takie rozumienie czytania jest spójne z definicją podaną przez Annę Brzezińską w *Czytanie i pisanie – nowy język dziecka* (WSiP, Warszawa 1987, s. 36), która w zakresie tej umiejętności wskazuje **3 zależne od siebie aspekty**:

1. **Techniczny** - umiejętności cząstkowe to: rozpoznawanie, kojarzenie i różnicowanie grafemów i fonemów, umiejętność ich odtwarzania (werbalnego w czytaniu i manualnego w pisaniu) w odpowiednim czasie. Istotą tego poziomu jest kojarzenie znaków graficznych z fonicznymi i odwrotnie (**technika czytania i pisania**).
2. **Semantyczny** - umiejętności cząstkowe to kojarzenie rozpoznanych znaków z posiadanym doświadczeniem (dekodowanie znaków graficznych i fonicznych) - rozumienie dosłowne treści słów i zdań. Istotą tego aspektu jest rozumienie znaczeń zawartych bezpośrednio w tekście, rozumienie znaczeń poszczególnych jego fragmentów w kontekście całości (**czytanie ze zrozumieniem**)
3. **Krytyczno-twórczy** - umiejętności cząstkowe to ustosunkowanie się do tekstu, ocena czytanych treści w kontekście własnego doświadczenia, interpretacja tekstu zakładająca rozumienie nie tylko dosłownie, ale także przenośnie, umiejętność korzystania z odczytywanych treści. Istotą tego aspektu jest refleksyjny, krytyczny stosunek do odczytywanych treści i ich znaczeń (**czytanie krytyczne i twórcze**)

Struktura ta daje się przedstawić w sposób prosty poprzez pytania:

1. **aspekt - techniczny – jak?** (technika czytania i pisania)
2. **aspekt - semantyczny – co?** (czytanie ze zrozumieniem)
3. **aspekt - krytyczno-twórczy – po co?** (czytanie krytyczne i twórcze).

(Brzezińska, 1987 s. 36-37)

W szkole podstawowej uczeń powinien opanować wszystkie wskazane powyżej aspekty czytania, zaczynając oczywiście od samej techniki czytania – która jest poprzedzona okresem kształtowania dojrzałości dziecka do nauki czytania (okres przedszkolny) – by móc przejść do kolejnego etapu, czyli czytania ze zrozumieniem. Trzeci aspekt pojawi się wówczas, gdy uczeń opanuje wcześniejsze, co następuje pod koniec kształcenia podstawowego. Z moich doświadczeń i obserwacji wynika, że poszczególne etapy nabywania umiejętności czytania rozwijają się u różnych uczniów, w różnym tempie, często nieadekwatnym do realizowanych programów nauczania. Należy pamiętać, że zarówno sama nauka, jak i doskonalenie czytania obejmują trzy sfery:

1. **Sferę procesów psychomotorycznych** (sprawność analizatorów: wzrokowego, słuchowego, kinestetyczno-ruchowego, sprawność aparatu artykulacyjnego oraz sprawność manualna).

2. **Sferę procesów poznawczych** (przede wszystkim myślenie, dla którego materiałem jest zasób pojęciowy i słownikowy dziecka).
3. **Sferę procesów emocjonalno-motywacyjnych** (warunkujących nastawienie dziecka wobec konieczności opanowania obu tych umiejętności mobilizujących je do pokonywania trudności).

(Brzezińska, 1987, s.37).

Autorka podkreśla, że wszystkie te sfery są ważne, żadnej nie można pominąć, bo wzajemnie się uzupełniają i są od siebie zależne. Według mnie, zadbanie o te trzy sfery rozwoju dziecka uczącego się czytać, daje mu szansę na: bardzo dobre opanowanie techniki czytania, rozumienie tekstu na poziomie dosłownym i przenośnym, rozwój emocjonalny, intelektualny, pełne uczestnictwo w kulturze i czerpanie przyjemności z możliwości czytania. Motywacja dziecka w dużym stopniu decyduje o tym, czy nauczy się ono czytać. Należy pamiętać także, że małe dziecko odwzorowuje zachowania dorosłych, również te związane z obecnością książki lub jej brakiem w codziennych zajęciach.

Istnieje wiele metod nauki czytania. Anna Brzezińska, za Janem Zborowskim, podaje, że wszystkie metody nauki czytania można sklasyfikować, biorąc pod uwagę następujące kryteria:

- **logiczne** - uwzględniające elementy mowy pisanej i ich wartości fonetyczne; metody: alfabetyczna, fonetyczna, sylabowa, wyrazowa i zdaniowa;
- **psychologiczne** - biorące pod uwagę proces psychiczny, jaki zachodzi w czasie czytania; metody: syntetyczne, analityczne, analityczno-syntetyczne;
- **fizjologiczne** - gdy dominuje któryś z narządów zmysłowych; metody: słuchowa, wzrokowa, kinestetyczna;

(Brzezińska, 1987 s.99)

Obecnie najczęściej stosowana klasyfikacja metod czytania obejmuje **4 podstawowe grupy**:

- metody syntetyczne,
- metody analityczne,
- metody analityczno–syntetyczne,
- metody globalne.

Kiedy zapytałam moje koleżanki, które uczą w klasach I-III, o stosowane przez nie metody nauki czytania, to większość wskazała metodę analityczno-syntetyczną. Zakłada ona wyjście od głoski, poznanie sylab, wyrazów, liter. Jest przydatna ze względu na fleksyjność naszego języka, ale dzisiaj w szkołach wykorzystuje się elementy różnych metod. Nauczyciele łączą znane sobie metody tak, by stworzyć każdemu dziecku możliwość opanowania umiejętności czytania. My, pracując z dziećmi od klasy 4, nie uczymy już ich samej techniki czytania. Skupiamy się na jej doskonaleniu i zrozumieniu tekstu zarówno na poziomie dosłownym, jak i przenośnym.

Część 3. Ćwiczenia doskonalące czytanie

Przykładowy scenariusz zajęć (był on wykorzystywany przeze mnie w czasie realizacji programu *Czytająca klasa*). Tekst podstawowy: **Dorota Terakowska** *Władca Lewawu*, Wydawnictwo Literackie, 2002 (rozdział II, s.11-13)

Cele. Uczeń:

- Czyta tekst cicho i głośno;
- Wskazuje bohaterów tekstu;
- Zauważa zjawiska językowe: wyrazy odczytywane wspak, przestawianie sylab;
- Układa wyrazy z sylab;
- Odnajduje nazwy zwierząt ukryte w wyrazach - doskonali spostrzegawczość językową;

Uczniowie uzupełniają karty samooceny!

W tym czasie nauczyciel rozdaje im fragmenty tekstu.

Karta ucznia:

data																
ocena																

Ćwiczenie 1

Uczniowie po cichu czytają tekst we własnym tempie do momentu, kiedy nauczyciel powie: Stop. Jeśli ktoś czyta szybciej, powtarza tę czynność.

Ćwiczenie 2

Wskazani uczniowie czytają głośno tekst. Jeśli mamy patyczki z imionami, można je wykorzystać do wyznaczania kolejności czytających.

Ćwiczenie 3

Rozmawiamy z uczniami na temat przeczytanego tekstu. Wskazujemy bohaterów, przygody. Zwracamy uwagę na występujące w tekście nazwy, na to, jak powstały. Nowe słowa utworzono, czytając wspak nazwy, np.: Wawel to Lewaw, Kraków - Wokark. Dzieci odkrywają tę zabawę językową zastosowaną w tekście. Mogą spróbować utworzyć swoje wyrazy na wzór tych z lektury.

Ćwiczenie 4

Uczniowie samodzielnie wykonują ćwiczenie, które polega na tworzeniu z sylab nazw polskich miast. Po wykonaniu zadania głośno odczytujemy wyrazy.

Z podanych sylab utwórz nazwy miast polskich. Zapisz je, pamiętając o wielkiej literze.

ruń to	cin szcze
lin sza ko	sza wa war
le o po	pa ne za ko
to cho wa częs	wo wla wo dy sła

Ćwiczenie 5

Wyszukaj w zdaniach nazwy zwierząt. (Przykłady zaczerpnięte ze strony internetowej <http://www.szkolneblogi.pl/blogi/sko-piotrowka/znajdz-ukryte-nazwy-zwierzat>.)

1. Silny wiatr złamał parasol.
2. Gdy świeci słońce, wszystkim jest wesoło.
3. Basia chętnie podlewa kwiaty.
4. Nauczycielka poleciła Ryśkowi narysować linię prostą.

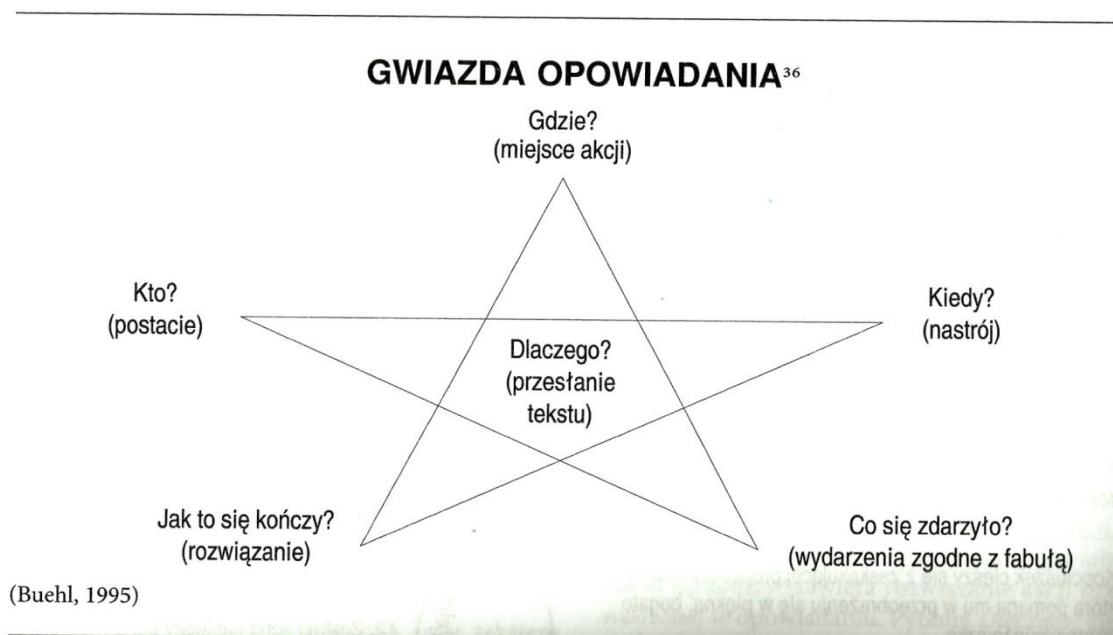
Spróbuj ukryć jakieś zwierzę w zdaniu! Uczniowie sami układają zdania i potem odczytują je innym. Wysłuchujemy nazw zwierząt.

Na zakończenie

Uczniowie po cichu czytają tekst, a następnie po kolei głośno. Podsumowujemy aktywność uczniów, dajemy im „motywce” lub „zachętki”.

Część 5. Pomysły na lektury

Przygotowane czytanie, czyli zadanie do wykonania w czasie czytania lektury, np.: gwiazda opowiadania, mapa opowiadania, diagram analizy postaci.

MAPA OPOWIADANIA

Tytuł: _____

Główne postacie: _____

Postacie drugoplanowe: _____

Punkt kulminacyjny: _____

10. _____

9. _____

8. _____

7. _____

6. _____

5. _____

4. _____

3. _____

2. _____

1. _____

Miejsce akcji: _____

11. _____

12. _____

13. _____

14. _____

15. _____

Konflikt: _____

Rozwiązanie: _____

Temat autora (przesłanie utworu): _____

(Buehl, 1996)

Doug Buehl, *Strategie aktywnego nauczania, czyli jak efektywnie nauczać i skutecznie uczyć się*, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 2004. Przeznaczone do kserowania.

DIAGRAM ANALIZY POSTACI

1. Co robi bohater?

2. Co bohater mówi i myśli?

3. Co o bohaterze sądzą inni?

4. W jaki sposób bohater się zmienia?

Problem

5. Główna myśl utworu (temat lub punkt widzenia autora): _____

Doug Buehl, *Strategie aktywnego nauczania, czyli jak efektywnie nauczać i skutecznie uczyć się*, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 2004. Przeznaczone do kserowania.

Utwory do samodzielnej lektury, np. dla klasy V (w semestrze postaraj się przeczytać co najmniej 2 utwory):

Bardijewska Liliana „Dom ośmiu tajemnic”, „Bajka o Kapciuszku”
Bartosik-Trebicka Elżbieta J. „Jeden plus jedna”
Beręsewicz Paweł „Na przykład Małgośka”
Besson Luc „Artur i Minimki”
Birkenmajer-Walczy Radomiła „Ciotka, my i reszta świata”
Boglar Krystyna „Klementyna lubi kolor czerwony”
Chotomska Ewa „Pamiętnik Felka Parerasy”
Czerwińska-Rydel Anna „Tajemnica Matyldy”
Dahl Roald Wielkomilud, „Matylda”, „Czarownice”
Dąbrowska Maria „Marcin Kozera”
Dubois Jacek „A wszystko przez faraona”
Drzewiecka Krystyna „Piątka z Zakątka”, „Nowe przygody Piątki z Zakątka”
Ende Michael „Momo”, „Niekończąca się historia”
Jerzykowska Kalina „Widma z ulicy Wydmowej”
Kapelusz Melania „Koty, czyli historie z pewnego podwórka”
Konopnicka Maria „Nasza szkap”
Kozłowsky M.P. „Juniper Berry i tajemnicze drzewo”
Lagerlof Selma „Cudowna podróż”
Lethcoe Jason „Nieszczęśliwe przypadki Benjamina Piffa” (cz. 1 „Fabryka życzeń”)
Lind Asa „Piaskowy Wilk”
Lindgren Astrid „Bracia Lwie Serce”, „Emil ze Smalandii”
Makuszyński Kornel „Panna z mokrą głową”
Maleszka Andrzej „Magiczne drzewo”
Małkowski Tomasz „Poszukiwacze zaginionej wazy”
Markowska Wanda „Mity Greków i Rzymian”
Musierowicz Małgorzata „Ida sierpniowa” lub inna powieść z cyklu „Jeżycjada”
Nanetti Angela „Moj dziadek był drzewem czereśniowym”
Niziurski Edmund „Niewiarygodne przygody Marka Piegusa”
Onichimowska Anna „Duch starej kamienicy”, „Galaktyczni szpiedzy”
Parandowski Jan „Przygody Odyseusza”, „Mitologia”
Pierelotkin Ida „Ala Betka”
Pehnt Annette „Annika i niezwykli przyjaciele”

Prus Bolesław „Z legend dawnego Egiptu”, „Antek”

Sat Okh „Biały mustang”

Simon Francesca „Tylko nie gotujcie Kopciuszka”, „Harując z Herkulesem”

Stanisławska-Meysztowicz Mira i Kasdepke Grzegorz „Przyjaciele”

Steinhofel Andreas „Rico, Oskar i Głębocenie”

Stenka Barbara „Oj, Heła!”

Strękowska-Zaremba Małgorzata „Detektyw Kefirek i pierwszy trup”

Suwalska Dorota „Marionetki Baby-Jagi”

Bibliografia

Brzezińska A., *Czytanie i pisanie - nowy język dziecka*, WSiP, Warszawa 1987.

Buehl D., *Strategie aktywnego nauczania, czyli jak efektywnie nauczać i skutecznie uczyć się*, Wydawnictwo Edukacyjne, Kraków 2004.

Gąsowska T., Pietrzak-Stępkowska Z., *Praca wyrównawcza z dziećmi mającymi trudności w czytaniu i pisaniu*, WSiP, Warszawa 1994.

Marzano R.J., Paynter D.E., *Trudna sztuka pisania i czytania*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004.

Maurer A., *Dźwięki mowy. Program kształtowania świadomości fonologicznej dla dzieci przedszkolnych i szkolnych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2014.